

УДК 329.7

В.А. Головенько, канд. політ. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ¹

У статті визначено можливості впливу організацій громадянського суспільства на трансформацію соціальної мобільності. Проаналізовано, як членство в таких організаціях впливає на формування політичної культури громадян. Показано, що навіть в умовах недорозвинутого громадянського суспільства сучасної України, членство в його організаціях позитивно впливає на трансформацію політичної культури, соціальної мобільності соціуму.

Ключові слова: громадянське суспільство, організації громадянського суспільства, політична культура, соціальна мобільність.

Постановка проблеми. Людина, особистість посідають центральне місце в сучасному цивілізаційному, європейському розвитку. Метою соціальної інтеграції стає створення суспільства, в якому всі покликані відігравати активну роль. Європейська цивілізація створила та продовжує розвивати культурно-генетичну парадигму сучасного конституційного лібералізму, який визначається через поняття правової держави, верховенства закону та громадянського суспільства як гаранта, захисника прав людини та громадянина від будь-яких утисків.

Вважається, що суспільство стане "громадянським" лише тоді, коли кожний його член усвідомить себе носієм суверенітету, джерелом влади, свідомим суб'єктом політичної діяльності, людиною, відповідальною за наслідки своїх дій, за майбутнє своєї країни і світової спільноти в цілому.

Дієвим чинником формування такого суспільства, виховання суспільно активних, відповідальних громадян світова спільнота вважає організації громадянського суспільства (далі – ОГС), які є важливою складовою його

¹ Підготовлено в межах планової відомчої НДР ДУ ІЕП НАН України "Вплив економічних перетворень на процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві" (тема № 3.1.7.63; 0110U004381).

політичної системи, активними суб'єктами, політичного, економічного, в цілому суспільного життя.

Аналіз наукових досліджень. Аналізуючи історіографію запропонованої теми, необхідно підкреслити, що проблеми розвитку громадянського суспільства, його вплив на соціально-економічні процеси вже давно, з часів Давньої Греції та Риму, стали об'єктом дослідження широкого кола науковців, починаючи від загальнофілософського їх осмислення і закінчуючи певними конкретними питаннями.

Із середини 90-х рр. минулого століття ця тема стала предметом активного дослідження вітчизняних науковців. Після подій "помаранчевої революції" напрям розвитку громадянського суспільства взагалі став ледь не пріоритетним в українській політології та соціології. Серед останніх вагомих досліджень можна назвати здобутки таких авторів, як В. Бабкін, В. Барков, В. Бортніков, І. Горбатенко, В. Денисенко, А. Карась, І. Кресіна, М. Михальченко, Ф. Рудич, С. Рябов, В. Селіванов, А. Сіленко, В. Трипольський, В. Шинкарук, Г. Щедрова та ін.

Певна увага приділяється проблемам діяльності ОГС. Цей напрям досліджень плідно розробляють В. Бебик, В. Бесчасний, О. Вінніков, О. Кіндратець, А. Колодій, А. Кудряченко, М. Лациба, Т. Розова, В. Степаненко, С. Тимченко та ін.

Разом з тим, низка питань щодо впливу громадянського суспільства на хід конкретних соціально-економічних процесів вивчена ще мало і потребує більшої уваги з боку науковців. До таких, зокрема, належить проблема впливу ОГС на "людський чинник" – тих, хто входить до різноманітних громадських організацій. На сьогоднішній день, незважаючи на те, що це питання є досить актуальним для суспільного розвитку, на жаль, вітчизняні політологи, соціологи, інші дослідники не залишили помітного сліду в історіографії цього питання. Чи не єдиним здобутком у цій сфері є стаття відомого українського соціолога І. Бекешкіної "Члени громадських об'єднань як особлива соціальна група", що була опублікована в збірнику "Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг", виданому Інститутом соціології НАН України у 2008 р.

Отож, автор статті ставить за мету довести, що навіть в умовах недорозвинутого громадянського суспільства сучасної України членство в його організаціях позитивно впливає на трансформацію політичної культури, соціальної мобільності соціуму і може посприяти консолідації українського суспільства, зміцнення в країні демократії.

Основний виклад матеріалу. Вивчаючи проблеми становлення громадянського суспільства, необхідно враховувати те, що таке суспільство окрім сукупності міжособистісних відносин включає також розгалужену систему незалежних від держави громадських структур, які постійно реалізують індивідуальні та колективні потреби та націлені на вирішення важливих соціаль-

но-економічних суспільних проблем, у тому числі й тих із них, що пов'язані із соціально-економічним розмежуванням, соціальною мобільністю.

Європейська система, що передбачає розбудову структур громадянського суспільства, базується на засадах Загальної декларації прав людини (прийнятої ООН у 1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (прийнятого ООН в 1966 р.), Конвенції про захист прав і основних свобод людини (прийнятої Радою Європи у 1950 р.), Європейської соціальної хартії (прийнятою Радою Європи у 1961 р. та переглянутою у 1996 р.), Конвенції про свободу асоціацій та захист прав на організацію (прийнята Міжнародною організацією праці у 1948 р.) та ряду інших міжнародних документів. У жовтні 2007 р. Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендацію державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007)14, де визначено основні засади та стандарти, на яких мають базуватися національні закони про діяльність ОГС країн – членів Ради Європи. За визначенням Рекомендації, термін "неурядові організації" означає "добровільні самоврядні об'єднання або організації, створені для реалізації некомерційних завдань їхніх засновників або членів" [1].

Нині, в процесі становлення громадянського суспільства кількість, масовість цих організацій зростає небувалими темпами: протягом останніх сорока років їх кількість у світі виросла в 40 разів [2]. З кінця ХХ ст. їх роль у міжнародних відносинах стала все більш значущою: за даними Співпраці міжнародних асоціацій, якщо у 1909 р. кількість міжнародних неурядових організацій становила 176, у 1951 р. – 832, у 1964 р. – 1718, у 1972 р. – 3733, то у 1987 р. – 23 248, у 1997 р. – 40 306, у 2002 р. – 49 471, а в 2007 р. – 54 377 [3]. Якщо у 1948 р. консультативний статус при Економічній та соціальній раді ООН мала 41 неурядова організація, у 1968 р. – 377 [4], то з 1996-го по 2011 р. їх кількість зросла майже у три з половиною рази (з 1041 до 3400) [5], усього ж на сьогоднішній день понад 13 тис. організацій громадянського суспільства підтримують партнерські стосунки з цією структурою ООН [6]. Майже 370 неурядових організацій мають консультативний статус у Раді Європи [7], майже в половині проектів, які нині фінансуються Світовим банком, задіяні неурядові організації [8].

Збільшується кількість ОГС майже в усіх країнах світу, і вони посідають важливе місце в суспільному житті. Наприклад, зараз у Швейцарії на мільйон населення діють 20 тис. неурядових організацій, у США – 5 тис. [9]. Постсоціалістичні, пострадянські країни хоча і відстають за цим показником від провідних країн західної демократії, але і в них зростає кількість таких організацій. Якщо, наприклад, у Росії на початок 2000 р. було 275 тис. некомерційних організацій [10], то на початок 2010 р. – уже понад 360 тис. [11, с. 12], у Казахстані в 1990 р. було 100 неурядових організацій, а наприкінці 2009 р. – понад 13 тис. [12]. Навіть у Китаї наприкінці 2001 р. було зареєстровано 129 тис. громадських організацій [13, с. 53].

Про масштаби діяльності ОГС окрім статистики свідчать і дані масових соціологічних опитувань. Так, за даними міжнародного дослідницького проекту "Світові цінності", що проводився у 2005–2008 рр. у 56 країнах світу, незалежно від того, на якому континенті знаходиться країна, але якщо вона йде демократичним шляхом розвитку, досить значна частина громадян заявляє, що вони є активними членами організацій громадянського суспільства: наприклад, у Канаді і Швейцарії про це зазначили 66,8% опитаних, у Великій Британії – 61,4%, у США – 61,0%. Значно відстають від них країни колишнього соцтабору: в Україні про це сказали 17,5% респондентів, у Росії – 15,2%, у Румунії – 12,6%, у Грузії – 5,0%².

Правда, окрім стану демократії в тій чи іншій країні рівень замученості населення до організацій громадянського суспільства значною мірою визначається ще й менталітетом народу, тими традиціями, які історично склалися в країні. Це, зокрема, підтверджують дані міжнародного дослідницького проекту "Європейські цінності", що проводився у 2008 р. у 47 країнах Європи: в ОГС більше задіяно населення у скандинавських країнах, в Ірландії та Нідерландах, трохи менше – у країнах Центральної Європи, ще менше – на сході континенту і зовсім мало – в Росії, Польщі, Туреччині, Португалії, Болгарії, Боснії і Герцеговині³.

Подібні тенденції також засвідчують дані загальноєвропейського моніторингового проекту "Європейське соціальне дослідження", в якому постійно беруть участь понад 20 країн Європи (див. табл. 1). Так, за матеріалами останнього етапу дослідження (2009 р.), протягом останніх 12 місяців, які передували дослідженню, відповіли, що вони працювали в політичних партіях чи рухах, а також в інших ОГС у Норвегії 34% опитаних, у Німеччині та Нідерландах – по 29,6%, тоді як у Росії – лише 6,5%, у Польщі – 8,5%, в Україні – 9,2%, у Румунії – 9,4%. Правда, не досить високу активність проявили і громадяни Великої Британії – 8,8%.

Що стосується України, то, хоча за рейтингом розвитку громадянського суспільства, який визначила міжнародна незалежна організація "Freedom House" в 2008 р. у межах дослідження "Nations in Transit", вона виглядає й дещо краще, ніж інші пострадянські країни (окрім країн Балтії), тут за десятибальною шкалою, де "1" – "Найкращий", а "10" – "Найгірший", він становить 2,75 бала, тоді як в Азербайджані – 5,25 бала, у Білорусі – 6,5 бала, у Вірменії та Грузії – по 3,5 бала, у Росії та Казахстані – по 5,5 бала, у Киргизії – 4,5 бала, у Молдові – 3,75 бала, у Туркменистані та Узбекистані – по 7,0 бала [14].

² Підраховано автором за матеріалами міжнародного дослідницького проекту "Світові цінності". Більш детальна інформація про дослідження доступна на сайті <http://www.worldvaluessurvey.org>.

³ Підраховано автором за матеріалами міжнародного дослідницького проекту "Європейські цінності". Більш детальна інформація про дослідження доступна на сайті <http://www.europeanvaluesstudy.eu>.

Таблиця 1

Участь громадян деяких країн Європи у роботі політичних партій чи ОГС протягом останніх 12 місяців, які передували дослідженню, %

Назва країни	2005 р.		2007 р.		2009 р.	
	Працювали в політичних партіях чи рухах	Працювали в інших ОГС	Працювали в політичних партіях чи рухах	Працювали в інших ОГС	Працювали в політичних партіях чи рухах	Працювали в інших ОГС
Велика Британія	2,2	8,0	2,5	9,1	2,2	6,6
Німеччина	3,2	20,5	3,8	20,2	3,8	25,8
Нідерланди	3,8	17,1	4,0	24,2	3,4	26,2
Норвегія	8,5	25,2	6,3	27,1	6,1	27,9
Польща	2,7	5,7	1,7	4,3	2,6	5,9
Румунія	*	*	5,8	2,6	5,8	3,6
Росія	*	*	2,9	2,8	3,6	2,9
Україна	3,6	13,5	4,0	5,5	4,1	5,1
Франція	4,5	12,9	3,5	12,4	3,8	11,2
Швеція	3,3	12,7	5,0	16,3	4,4	18,4
Швейцарія	7,0	8,5	6,0	6,1	4,9	6,9

* Країна не брала участі в дослідженні.

Джерело: Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі : за результатами "Європейського соціального дослідження" 2005–2007–2009. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – С. 21–22.

Упродовж років незалежності майже всіма політичними силами, владними структурами України постійно декларується, що стратегія соціально-економічного розвитку країни має базуватися на створенні громадянського суспільства – суспільства громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей і спроможностей, в якому рівноправні громадяни головним чином шляхом взаємодії "третього сектору" та правової держави сприятимуть суспільному розвитку заради спільного блага.

Проте в сучасній Україні у цій сфері все ж існують суттєві проблеми. По-перше, за визначенням деяких дослідників, уже не один рік країна перебуває у "сірій зоні", яка характеризується застійною фазою недорозвинених демократій [15, с. 39]. По-друге, впродовж останнього часу ситуація ще більше ускладнилася. Так, у звіті "Economist Intelligence Unit" "Індекс демократії" підкреслюється, що в період між 2008 та 2010 рр. з 28 країн Східної Європи у 19 спостерігається зниження індексу демократії, при цьому найбільше скорочення відбувається в Україні [16, с. 33]. Рівень оптимізму громадян щодо розвитку подій в Україні в цілому впродовж останнього часу також понижується: за даними Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, якщо у квітні 2010 р. 35,1% респонден-

тів вважали, що події в Україні розвиваються у вірному напрямі, то в травні 2011 р. таких залишилося лише 15,2%, у той час частка тих, хто переконаний, що вони розвиваються невірною, зросла з 34,5 до 63,4% [17]. За даними соціологічного дослідження "Думка громадян про стан дотримання конституційних прав та свобод в Україні", проведеного на замовлення міжнародної громадської організації "Дім Свободи Україна" соціологічною службою Центру О. Разумкова у червні 2011 р., 30,9% опитаних сказали, що протягом останнього року в порівнянні з попередніми роками дотримання політичних прав (право обирати владу та бути обраним, право контролю за представницькими органами влади тощо) в країні погіршилося, 27,7% висловили таку ж думку стосовно базових прав особистості (право на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань, свободу пересування, недоторканність особи, право на таємницю листування тощо). У той же час вважають, що ситуація поліпшилася, у першому випадку лише – 7,5%, а в другому випадку – 7,7% респондентів [18, с. 11].

Усе це, звичайно, віддзеркалюється на стані ОГС. З одного боку, в країні з року в рік зростає кількість громадських організацій як із всеукраїнським та міжнародним статусом (за даними Держстату України, якщо на початок 1997 р. їх було 1006, то на початок 2001 р. – 1267, 2005 р. – 2069, 2010 р. – 3108, а 2011 р. – 3344), так і з місцевим статусом (за станом на 1 січня 2005 р. було 47 920 місцевих громадських організацій та осередків всеукраїнських організацій, а на 1 січня 2011 р. – уже 77 252, або на 61,2% більше), при цьому такий процес притаманний як у цілому для України, так і кожній області зокрема. На початок 2011 р. було також зареєстровано 185 політичних партій та 266,4 тис. їхніх осередків на місцях [19, с. 6, 8].

Але, з іншого боку, статистика не завжди відображає реальний стан справ. За експертними оцінками, активні та постійно діючі громадські організації становлять лише 8–9% від зареєстрованої кількості. Як стверджують деякі дослідники, на кінець 2010 р. у країні діяло не більше 3–4 тис. таких організацій [20, с. 18]. Отож, за кількістю діючих громадських організацій Україна нині відстає не лише від країн розвиненої демократії, але навіть від тих, які раніше належали до соціалістичного табору.

У суспільстві також дуже поширеними є стереотипи, що члени громадських організацій – це "грантоїди". На це існують також об'єктивні причини: за даними Творчого центру "Каунтерпарт", на сьогодні більше половини українських неурядових організацій працюють з міжнародними донорськими організаціями, при цьому частка організацій, які отримують гранти від міжнародних організацій, зростає – з 49% у 2002 р. до 55% у 2008 р. [20, с. 91]. За оцінками національних експертів, серед країн Східної Європи Україна отримує одну з найбільших часток міжнародної допомоги. Щоправда, використання цих коштів далеко не завжди здійснюється лише через ОГС: так, із 60,4 млн дол. США, виділених світовою спільнотою країні у 2010 р. на під-

тримку принципів верховенства права, прав людини та демократичного врядування, 51% отримали державні установи [21]. Існують також настрої, що члени ОГС – це маргінали, які не знайшли собі місця в суспільному житті. Ось чому не дивним є те, що кількість членів ОГС є досить низькою: за даними моніторингу Інституту соціології НАН України, вона впродовж усіх років незалежності становить лише 12–17%.

Звичайно, такий стан справ не сприяє становленню, розвитку громадянського суспільства в країні. І це не може не турбувати. Адже громадянське суспільство не є західним артефактом, у чому нас намагаються переконати деякі євразійські ізоляціоністи. Самоорганізація громадянського суспільства відноситься до числа "еволюційних універсалій", оскільки без нього перехід до розвинутого сучасного суспільства неможливий. Білоруський дослідник В. Чернов правомірно підкреслює: "Суспільство, звичайно, може стати сучасним і без наявності масових ОГС, але в такому разі це буде відстале суспільство. Там, де громадянське суспільство відсутнє чи є слабким та інституційно неформальним, там утворюється вакуум громадянськості і солідарності, який одразу ж заповнюється бюрократичною вертикаллю, патронклієнтальними зв'язками, сімейщиною, непотизмом та клановістю. Це веде до посилення відчуження, взаємної недовіри та неприязності між суперницькими групами аж до війни кожного проти всіх, що стає благодатним ґрунтом для збереження та відтворення авторитарних порядків" [22]. Російський політолог А. Горєцький доповнює: "...в суспільстві шляхом об'єднання в громадських організаціях зростає кількість людей (громадян), спроможних утворювати "громадянський простір сенсів і дій" (громадянську сферу), готових враховувати не лише особистий, груповий чи корпоративний, але й суспільний інтерес та спроможних діяти для реалізації цього суспільного інтересу (вирішення суспільних проблем), а значить, викликати глибокі соціальні переміни, змінюючи ситуацію в сучасному соціумі хоч на трохи більш справедливу" [23].

Отож, з одного боку, ОГС у сучасному світі стають дієвою складовою політичної системи, без якої неможливо уявити реалізацію найважливіших соціально-політичних процесів. А з іншого боку, саме в ОГС їхні члени стають більш політично, соціально активними, членство в цих організаціях надає можливість громадянам більше проявити рівень своєї компетенції, поліпшити свій імідж, становище в суспільстві, здійснити кар'єрне зростання. Американський учений австрійського походження, один з найвпливовіших теоретиків менеджменту Пітер Друкер у своїй книзі "Управління неприбутковими організаціями: принципи та практика" називає продуктом "третього сектору" "змінену особистість". Головною справою громадських організацій є прищеплення громадянам почуття громадянської дієздатності, здатності розглядати політичні питання на користь громадськості. Для цього громадяни мають бути виховані на демократичних традиціях, відкритими для публічних дискусій і налаштовані на компроміс [24, с. 17].

Таким чином можна стверджувати, що членство громадян в організаціях громадянського суспільства має позитивний вплив на соціальну мобільність – на соціальні переміщення людей у суспільстві, зміни їх статусу, позицій у системі соціальної стратифікації. Існують канали чи "ліфти", за допомогою яких індивіди здійснюють ці переміщення. Детальне описування каналів мобільності здійснив американський соціолог російського походження П. Сорокін (він називав їх каналами вертикальної циркуляції). У цій якості він виділив такі соціальні інститути, як школа, сім'я, армія, церква, власність [25, с. 948]. Нині деякі дослідники до цього переліку відносять ще й політичні та професійні організації [26, с. 829]. Автор вважає, що до соціальних ліфтів необхідно віднести ОГС в цілому.

Те, що членство в ОГС сприяє підвищенню політичної культури, сприяє соціальній мобільності, підтверджують дані соціологічних досліджень. Зокрема, за даними міжнародного дослідження "Європейські цінності", якщо серед членів ОГС у всіх країнах, де проводилося опитування, середній бал оцінки того, наскільки вони цікавляться політикою, який розраховувався за шкалою, де "1" означає "Дуже цікавлюся", "4" – "Зовсім не цікавлюся", становив 2,44 бала, то серед не членів ОГС – 2,76 бала. У деяких розвинених країнах Європи різниця в оцінках ще більш суттєва: наприклад, у Великій Британії вона становила відповідно 2,42 і 3,03 бала, у Франції – 2,38 та 2,84 бала, у Швейцарії – 2,39 та 2,80 бала, у Німеччині – 1,98 та 2,32 бала. Готовність взяти участь у виборах, якби вони відбулися завтра, у цілому по всіх країнах серед членів ОГС висловили 85,0% опитаних, а серед не членів ОГС – 75,9%.

Про більш активну життєву позицію членів ОГС свідчать відповіді на запитання стосовно того, що люди вважають важливим у своїй роботі. Так, якщо не члени ОГС більш переконані в тому, що для них особисто в роботі важливою є оплата праці (серед них про це заявили 88,3%, а серед членів ОГС – 77,5%), те, щоб робота була не дуже напружена (серед не членів ОГС про це сказали 50,8% опитаних, а серед членів ОГС – 39,6%), то серед членів ОГС більше ціниться можливість проявити ініціативу (про це заявили 53,2%, а серед не членів ОГС – 47,5%).

Члени ОГС у цілому більше задоволені своїм життям: середній бал цієї оцінки за десятибальною шкалою, де "1" означає "Зовсім не задоволений", а "10" – "Повністю задоволений", серед членів ОГС становив 7,46 бала, а серед не членів цих організацій – 6,69 бала.

Як видно з табл. 2, за даними дослідження "Світові цінності", подібні тенденції спостерігаються і в інших країнах світу. Як у цілому серед опитаних у всіх країнах, так і в окремих країнах на всіх континентах земної кулі члени ОГС більш соціально активні, ніж нечлени цих організацій.

Цікавою є оцінка респондентів того, до якого соціального прошарку вони себе відносять. Перше, що привертає увагу, є те, що в цілому по опитаних країнах серед членів ОГС більше всього респондентів відносять себе до категорії

людей із середнім статком (35,2%), а в деяких країнах частка людей такої категорії ще більша: в Іспанії – 65,2%, в Японії – 50,5%, у Китаї – 47,1%, у Чилі – 43,8%. Разом з тим, подібні оцінки свого статусу дають і не члени ОГС – про це сказали 36,25 опитаних цієї групи. Друге, що виділяється, так це те, що у більш розвинених країнах серед членів ОГС значна частина опитаних відносить себе до категорії людей із статком "вищий за середній", при цьому ця група значно вирізняється серед членів і не членів ОГС. У цілому у всіх опитаних країнах до цієї категорії себе віднесли серед членів ОГС 24,2% респондентів, а серед не членів цих організацій – 13,5%, а, наприклад, у США серед членів ОГС так оцінили свій статус 30,3% опитаних, а серед не членів – 14,7%, в Італії – 36,5 та 18,6%, у Німеччині – 31,8 та 16,1%, в Австралії – 28,8 та 14,2%.

Таблиця 2

Оцінка членами ОГС і не членами таких організацій деяких явищ, пов'язаних із громадянським суспільством, середній бал

Назва країни	Середня оцінка демократичної політичної системи*		Середня оцінка міри особистого впливу на вибір життєвого шляху**		Середня оцінка рівня свободи при прийнятті рішення на роботі***	
	Серед членів ОГС	Серед не членів ОГС	Серед членів ОГС	Серед не членів ОГС	Серед членів ОГС	Серед не членів ОГС
Австралія	1,51	1,75	7,79	7,31	7,58	7,23
Велика Британія	1,46	1,74	7,39	7,21	7,31	6,53
Грузія	1,62	1,38	6,77	6,37	6,59	5,49
Індія	1,58	1,76	6,18	5,96	6,05	5,74
Канада	1,51	1,60	7,72	7,36	7,88	7,25
Нідерланди	1,62	1,78	6,62	6,86	6,83	6,36
Німеччина	1,43	1,57	6,94	6,63	6,54	5,92
Норвегія	1,34	1,34	7,83	7,90	7,28	7,24
Польща	1,89	1,98	7,07	6,35	5,33	5,34
Румунія	1,42	1,55	7,87	7,58	6,61	6,09
Росія	2,00	2,02	7,27	7,04	6,07	5,63
США	1,66	2,01	7,80	7,24	7,49	7,71
Україна	1,87	1,88	6,51	5,81	5,17	4,60
Франція	1,58	1,66	6,86	6,51	7,13	6,3
Швеція	1,25	1,49	7,84	7,45	7,71	8,51
Швейцарія	1,40	1,61	7,62	7,55	7,10	7,11
Японія	1,72	1,82	6,48	5,75	6,59	5,93
По всіх країнах	1,54	1,66	7,33	6,73	7,0	6,08

* Середня оцінка демократичної політичної системи за чотирибальною шкалою, де "1" означає "Дуже хороша", а "4" – "Дуже погана".

** Середня оцінка респондентом міри його особистого впливу на вибір ним свого життєвого шляху за десятибальною шкалою, де "1" означає "Зовсім не впливаю", а "10" – "Сильно впливаю".

*** Середня оцінка респондентом рівня свободи при прийнятті рішення на роботі за десятибальною шкалою, де "1" означає "Зовсім не відчуваю себе вільним", а "10" – "Відчуваю себе повністю вільним".

Джерело: за даними міжнародного дослідницького проекту "Світові цінності" (опитування 2005–2006 рр.).

Що стосується України, то, незважаючи на те, що тут, як було сказано вище, розбудова громадянського суспільства лише почалася і проходить цей процес у дуже непростих політичних, соціально-економічних умовах, члени ОГС, як підкреслює, зокрема, соціолог І. Бекешкіна "становлять певну соціальну групу, що вирізняється вищим освітнім рівнем, активнішим інтересом до політики, для якої характерна міцніша переконаність у своїй спроможності чинити вплив на дії влади і більша схильність до вияву протесту. Цілком очевидно також, що члени громадських об'єднань вирізняються не тільки соціально, а й психологічно" [27, с. 394].

І це підтверджує також проведений автором статті аналіз політичної культури, рівня громадської активності, соціальної мобільності цієї групи населення, що було здійснено шляхом вторинного опрацювання даних національних щорічних моніторингових опитувань, які проводить Інститут соціології НАН України. Із загального масиву опитаних було виділено дві групи респондентів – ті, що є членами ОГС та політичних партій (далі – ПП) та ті, хто не є членами цих організацій, а потім проаналізовано за визначеними критеріями.

Проведений аналіз показав, що сучасні українські організації громадянського суспільства мають необхідний потенціал, щоб стати чинником консолідації сучасного українського соціуму, важливим соціальним ліфтом.

Так, членство в ОГС та ПП позитивно впливає на поведінку громадян, на формування політичної культури громадян, у цілому на консолідацію суспільства:

– членів ОГС та ПП більше цікавить політика: якщо серед тих громадян, які є членами названих організацій, у квітні 2010 р. 26% заявили, що вони "дуже цікавляться політикою", то серед тих, хто не є їх членами, таких у два з половиною рази менше – 11%;

– серед членів ОГС та ПП більше тих, які хочуть, щоб Україна розвивалася по капіталістичному, а не соціалістичному шляху: якщо серед цієї категорії населення прибічники капіталізму становлять 17%, то серед тих, хто не є членом ОГС та ПП, – 11%, а прибічники соціалізму – відповідно 17 і 21%;

– хоча члени ОГС та ПП, як і інші групи населення, вважають, що найбільш ефективно захищати їх права та інтереси здатні їхні родичі та друзі (серед цієї групи громадян перевагу їм віддають 62% опитаних, а серед тих, хто не є членами цих організацій, таких 56%), проте в цій категорії населення значно більшою є частка тих, хто схильний до думки, що їх права та інтереси здатні ефективно захищати місцеві громадські та політичні організації, – 8% (серед не членів ОГС та ПП так вважає лише 2% опитаних), місцева влада – 11% (6%), центральна влада – 5% (3%), правоохоронні та судові організації – 15% (10%), міжнародні організації – 6% (3%);

– хоча думки стосовно форм участі громадян у прийнятті рішень та управлінні на державному та місцевому рівнях є досить різноманітними, проте

думка членів ОГС та ПП найбільш відрізняється порівняно з думкою не членів таких організацій стосовно участі у діяльності громадських організаціях (33 та 25%), участі у політичних партіях (25 та 14%), роботі представницьких громадських рад при органах державного та місцевого управління (17 та 12%);

– члени ОГС та ПП більш готові до опору органам влади в разі прийняття ними рішень, які утискають законні права та інтереси громадян: серед членів ОГС та ПП майже удвічі більше, ніж серед не членів таких організацій, тих, хто міг би щось зробити проти рішення, яке утискає їхні законні права та інтереси, прийнятого владою: проти рішення, прийнятого Урядом України, – відповідно 11 та 6%, а проти рішення, прийнятого місцевою владою, – 23 та 13%.

ОГС та ПП служать своєрідним соціальним ліфтом для членів цих організацій, які є більш соціально активною групою населення, вони краще пристосувалися жити в нових суспільних умовах, більш упевнені в своїх силах, їм більше вистачає сучасних політичних знань, рішучості в досягненні своїх цілей:

– якщо серед членів ОГС та ПП 40% респондентів заявляють, що вони вміють жити в нових суспільних умовах, то серед не членів цих організацій цей показник становить 26%;

– якщо серед членів ОГС та ПП 50% опитаних переконані, що їм у житті вистачає впевненості у своїх силах, а для 16% респондентів – впевненості у власному майбутньому, то серед не членів таких організацій це притаманно для 40 та 11% опитаних;

– якщо серед членів ОГС та ПП 19% опитаних вважає, що їм здається, що інші краще за них розбираються, що правильно, а що – ні, то серед тих, хто не є членом таких організацій, таких 32%;

– члени ОГС та ПП більш самостійні, їх дії менш залежні від зовнішніх обставин: якщо серед них третина (32%) переконані, що те, як складається їхнє життя, залежить здебільшого від них чи більшою мірою від них, ніж від зовнішніх обставин, то серед не членів таких організацій таких п'ята частина (20%);

– члени ОГС та ПП більші надії плекають стосовно того, що на теперішньому місці роботи вони мають певні можливості щодо просування по кар'єрній драбині. І хоча ці шанси не є досить великими (60% переконані, що вони в них низькі або що вони не мають жодних шансів), проте ці шанси отримали ще меншу оцінку серед тих, хто не є членами цих організацій, – тут песимістично налаштовані 74% опитаних.

Члени ОГС та ПП більше задоволені своїм життям, матеріальним становищем:

– якщо серед членів ОГС та ПП задоволені своїм життям взагалі 43% опитаних, то серед не членів цих організацій – 33%, своїм становищем у суспільстві – відповідно 27 та 20%, впевнені в собі – відповідно 37 та 26% опитаних;

– якщо серед членів ОГС та ПП частка бідних становить 32%, то серед тих, хто не є членом таких організацій, – 45%, а серед тих, у кого середнє матеріальне становище, – відповідно 62 та 48%;

– якщо серед не членів ОГС та ПП 31% опитаних заявляють, що нині їм терпіти своє тяжке становище вже неможливо, то серед членів цих організацій про це говорять 23% опитаних.

Упродовж років незалежності кількість членів ОГС є досить низькою (в межах 12–17%) і не зазнає суттєвих змін. Представництво різних соціальних груп також не зазнало значних змін: за даними моніторингу ІС НАНУ, у 1994 та 2010 рр. воно становило – серед чоловіків 21 та 16%, серед жінок – 17 та 16%; серед молоді – 21 та 18%, серед старшої категорії населення – 11 та 13%, серед селян – 19 та 14%. Однак, навіть за таких умов перебування в ОГС з часом позитивно впливає на формування політичної культури, громадську активність:

– серед членів організацій громадянського суспільства зростає кількість тих, хто дуже цікавиться політикою: якщо в 1994 р. таких було 14%, то в 2010 р. – 26% (одразу після "помаранчевої революції" у березні 2005 р. – взагалі 33%);

– зростає тенденція до того, що члени організацій громадянського суспільства вважають, що їм вистачає в житті політичних знань: якщо в 1994 р. у цьому були переконані 17% опитаних, у 2004 р. – 19%, то в 2010 р. – уже 32%;

– серед членів ОГС та ПП зростає кількість прихильників того, щоб у своєму розвитку Україна опиратися перш за все на власні ресурси, зміцнюючи незалежність, – якщо у 1994 р. за такий шлях розвитку висловилося 14% опитаних, то в 2010 р. – 26%;

– з роками в українському суспільстві серед членів організацій громадянського суспільства зростає кількість тих, хто пристосувався до життя в новому суспільному ладі: якщо в 1996 р. серед членів ОГС та ПП 15% респондентів говорили, що вони вміють жити в нових суспільних умовах, то в 2004 р. – 32%, а в 2010 р. – уже 40%;

– з кожним роком зменшується кількість тих, хто вважає, що зараз усе так швидко змінюється, що не розумієш, яким чином вестися: якщо у 2000 р. серед членів ОГС та ПП таких було 76%, то в 2006 р. – 69%, а в 2010 р. – 63%;

– спостерігається тенденція на поліпшення ситуації у ствердних відповідях на запитання "Мені здається, інші краще за мене розбираються, що правильно, а що – ні": якщо у 2000 р. серед членів ОГС та ПП таких людей було 33%, у 2006 р. – 25%, то в 2010 р. – 19%;

– члени ОГС та ПП з роками стають більш самостійними, а їх дії менш залежними від зовнішніх обставин: якщо в 1994 р. серед них 11% були переконані, що те, як складається їхнє життя, залежить здебільшого від них чи більшою мірою від них, ніж від зовнішніх обставин, то в 2004 р. – 14%, а в 2010 р. – 17%;

– члени ОГС та ПП стають більш готовими до опору органам влади у випадку прийняття ними рішень, які утискають законні права та інтереси громадян: якщо у 1994 р. 26% опитаних, відповідаючи на запитання: "Що, на Вашу думку, краще – терпіти всілякі матеріальні труднощі заради збереження

в країні порядку, миру та спокою чи у випадках значного погіршення умов життя виходити на вулицю з протестом?", сказали, що потрібно активно протестувати проти постійного погіршення умов життя, то в 2010 р. так відповіло 43% респондентів;

– у членів ОГС та ПП з роками поліпшується в цілому настрій: якщо у 2000 р., відповідаючи на запитання: "Що Ви можете сказати про свій настрій останнім часом?", 41% респондентів відповіли що він нормальний, рівний, то 2005 р. – 48%, а в 2010 р. – 50%;

– окрім того, що члени ОГС та ПП краще порівняно з не членами цих організацій задоволені своїм життям загалом, це відчуття ще й поліпшується з роками: якщо у 1994 р. серед них задоволених було 32%, у 2005 р. – 33%, то в 2010 р. – 44%;

– члени ОГС та ПП трохи легше відчують негативні наслідки останніх соціально-економічних негараздів: у квітні 2010 р. 24% опитаних цієї категорії сказали, що їх і їхню сім'ю лише трохи торкнулася та практично не торкнулася фінансово-економічна криза, а серед не членів цих організацій у цьому переконані 20% респондентів.

Висновки. Викладене вище дозволяє стверджувати, що ОГС у сучасному світі відіграють важливу суспільно-політичну роль, позитивно впливають на трансформацію політичної культури, соціальну мобільність своїх членів.

В Україні хоча розбудова громадянського суспільства супроводжується складними політичними, соціально-економічними процесами, що негативно впливають на становлення ОГС, однак членство в них має позитивний вплив на суспільний прогрес. Перебування громадян в ОГС позитивно впливає на їхню суспільну поведінку, на формування їхньої політичної культури, в цілому на консолідацію суспільства.

Членство в ОГС та ПП є певною запорукою кращого матеріального становища, певним шансом на просування по кар'єрній драбині. Звичайно, не можна стверджувати, що лише членство в будь-якій ОГС чи ПП гарантує громадянам краще матеріальне становище. Це можна пояснювати і тим, що до таких організацій ідуть люди переважно з благополучним матеріальним становищем. Проте, все ж незаперечним є те, що членство в таких організацій певною мірою сприяє вирішенню їхніх важливих соціально-економічних проблем. Отож можна стверджувати, що ОГС є своєрідним соціальним ліфтом.

До позитивів необхідно віднести й те, що, як показує аналіз моніторингу громадської думки, який проводиться Інститутом соціології НАН України, навіть у складних політичних, соціально-економічних умовах свого розвитку з часом вплив ОГС на виховання, соціалізацію громадян зростає.

Очевидним є те, що соціальний, соціально-психологічний тип особисті, яка формується в ОГС, є базовим для розвитку демократії. Отож, чим більше в суспільстві буде членів ОГС, тим більше буде надій на незворотність процесів демократизації, становлення в країні громадянського суспільства.

1. Рекомендация CM/Rec(2007)14 Комитета Министров Совета Европы государств – членов о правовом статусе неправительственных организаций в Европе [Электронный ресурс]. – Доступный з : <http://ngocongress.kiev.ua/images/recommendations_ru.pdf>.
2. Роль структур гражданского общества в диалоге Россия – ЕС // Сайт "Рос-сотрудничество: Федеральное агентство по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству" [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.rusintercenter.ru/?lang=ru&text=16>>.
3. Ежегодник международных организаций // Сайт Спільки міжнародних асоціацій [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.uia.be/node/325592>>; International Organizations in Brussels: A report prepared by the Union of International Associations for Brussels Invest, October 2008 // Сайт Спільки міжнародних асоціацій [Электронный ресурс]. – Доступный з : <http://www.uia.be/sites/uia.be/files/albums/website/products/stats/uia_bxls_%20report_oct08.pdf>.
4. Общественные (неправительственные) организации в механизме защиты прав человека [Электронный ресурс]. – Доступный з : <[http://adhdportal.com/book_2669_chapter_32_TEMA_27_OBSHHESTVENNYE_\(NEPRAVITELSTVENNYE\)_ORGANIZA%D0%A1II_V_MEKHANIZME_ZASHHITYPRAV_CHELOVEKA.html](http://adhdportal.com/book_2669_chapter_32_TEMA_27_OBSHHESTVENNYE_(NEPRAVITELSTVENNYE)_ORGANIZA%D0%A1II_V_MEKHANIZME_ZASHHITYPRAV_CHELOVEKA.html)>.
5. Доклад Комитета по неправительственным организациям о работе его очередной сессии 2007 года : Экономический и Социальный Совет ООН [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/244/78/PDF/N0724478.pdf>>; NGO Branch //Department of Economic and Social Affairs UN [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://UNcsonet.org>>.
6. ООН и гражданское общество // Официальный сайт ООН [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.un.org/ru/civilsociety/>>.
7. Пояснительная записка к основополагающим принципам статуса неправительственных организаций в Европе [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.In.mid.ru/ns-npo.nsf/5b338ac59d39b715c32571070037609f6f61>>.
8. Обзор сотрудничества Всемирного банка с гражданским обществом [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://wbln0018.worldbank.org/ECA/Rus.nsf/ECADocbyUnid BE7373>>.
9. Оруджев Р. НПО не могут регистрироваться [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.zerkalo.az/2011-07-02/society/20892p2-npo-ustav-azerbaijan>>.
10. Дилигенский Г.Г. Существует ли в России гражданское общество [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://bd.fom.ru/report/cat/socium/d010260>>.
11. Доклад о состоянии гражданского общества в Российской Федерации за 2010 год. – М. : Общественная палата Российской Федерации, 2010. – 123 с.
12. О IV Гражданском форуме Казахстана [Электронный ресурс]. – Доступный з : <<http://www.nomad.su/?a=3-200911260335>>.

13. *Лаврик М.В.* Китайский путь формирования гражданского общества. Первые шаги / М. Лаврик // Публичная политика. – 2007 : Сб. ст. / под редакцией М.Б. Горного и А.Ю. Сунгурова. – СПб. : Норма., 2008. – С. 358.
14. *Опалько Ю.* Розвиток громадянського суспільства в Україні: відповідність стандартам Ради Європи / Ю. Опально [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2009/14.htm>>.
15. *Бекешкіна І.* Постреволюційні зміни суспільної свідомості й нові проблеми розбудови демократії та громадянського суспільства в Україні // Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2005. – 578 с.
16. Україна на шляху до соціального залучення: Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К. : Програма розвитку ООН в Україні, 2011. – 128 с.
17. Думка громадян України про ситуацію в країні і підтримка дій влади: Результати соціологічного дослідження // Сайт Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=66>.
18. Прес-реліз за результатами соціологічного дослідження "Думка громадян про стан дотримання конституційних прав та свобод в Україні. – К. : Центр Разумкова. – 14 с.
19. Громадські організації в Україні у 2010 році : стат. бюл. – К. : Державна служба України, 2011. – 157 с.
20. *Поливода Л.* Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002–2010 роки: Звіт за даними дослідження / Л. Поливода, С. Голота. – К. : ТОВ "Видавничий Дім "КуПол", 2010. – 118 с.
21. *Мартиненко О.А.* Міжнародна донорська допомога в галузі прав людини: хто є сучасними "грандожерами" в Україні? – [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.khpg.org/index.php?id=1313426574>>.
22. *Чернов В.* Современное понимание гражданского общества. – [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://nmnby.eu/news/analytics/2029.htm>>.
23. *Горецкий Д.* Cosmos civilis или Гражданские группы и гражданские организации / Д. Горецкий, А. Юров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://dvizh.org/2009/06/17/1574>>.
24. Атлас гражданских инициатив в Украине: опыт региональных партнеров программы "Гражданские инициативы в Восточной Европе" 2004–2007 г.г. – Чернигов : Центр гуманистических технологий АЛАХАР, 2008. – 113 с.
25. Социология : энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
26. *Добреньков В.И.* Фундаментальная социология: В 15 т. Т. 15: Стратификация и мобильность / В. Добреньков, А. Кравченко. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 964 с.
27. *Бекешкіна І.* Члени громадських об'єднань як особлива соціальна група / І. Бекешкіна // Українське суспільство 1992–2008: соціологічний моніторинг / За ред. д. е. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2008. – С. 382–395.

Додатковий список літератури

1. Rekomendacija CM/Rec(2007)14 Komiteta Ministrov Soveta Evropy gosudarstv –chlenov o pravovom statuse nepravitel'stvennyh organizacij v Evrope [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <http://ngocongress.kiev.ua/images/recommendations_ru.pdf>. [in Russian]
2. Rol' struktur grazhdanskogo obwestva v dialoge Rossija–EC // Sajt „Rossotrudnichestvo: Federal'noe agentstvo po delam Sodruzhestva Nezavisimyh Gosudarstv, sootechestvennikov, prozhivajuwih za rubezhom, i po mezhdunarodnomu gumanitarnomu sotrudnichestvu” [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.rusintercenter.ru/?lang=ru&text=16>>. [in Russian]
3. Ezhegodnik mezhdunarodnyh organizacij // Sajt Spilki mizhnarodnih asociacij [Elektronij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.uia.be/node/325592>>; International Organizations in Brussels: A report prepared by the Union of International Associations for Brussels Invest, October 2008 // Sajt Spilki mizhnarodnih asociacij [Elektronij resurs]. – Dostupnij z : <http://www.uia.be/sites/uia.be/files/albums/website/products/stats/uia_bxls_%20report_oct08.pdf>. [in Russian]
4. Obwestvennye (nepravitel'stvennye) organizacii v mehanizme zawity prav cheloveka [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <[http://adhdportal.com/book_2669_chapter_32_TEMA_27_OBSHHESTVENNYE_\(NEPRAVITELSTVENNYE\)_ORGANIZA%D0%A1II_V_MEKHANIZME_ZASHHITYPRAW_CHELOVEKA.html](http://adhdportal.com/book_2669_chapter_32_TEMA_27_OBSHHESTVENNYE_(NEPRAVITELSTVENNYE)_ORGANIZA%D0%A1II_V_MEKHANIZME_ZASHHITYPRAW_CHELOVEKA.html)>. [in Russian]
5. Doklad Komiteta po nepravitel'stvennym organizacijam o rabote ego ocherednoj sessii 2007 goda : Jekonomicheskij i Social'nyj Sovet OON [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/NO7/244/78/PDF/N0724478.pdf?>>; NGO Branch //Department of Economic and Social Affairs UN [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://UNcsonet.org>>. [in Russian]
6. OON i grazhdanskoe obwestvo // Oficial'nyj sajt OON [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.un.org/ru/civilsociety/>>. [in Russian]
7. Pojasnitel'naja zapiska k osnovopolagajuwim principam statusa nepravitel'stvennyh organizacij v Evrope [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.In.mid.ru/ns-npo.nsf/5b338ac59d39b715c32571070037609f6f61>>. [in Russian]
8. Obzor sotrudnichestva Vsemirnogo banka s grazhdanskim obwestvom [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://wbln0018.worldbank.org/ECA/Rus.nsf/ECADocbyUnid BE7373>>. [in Russian]
9. Orudzhev R. NPO ne mogut zaregistrovat'sja [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.zerkalo.az/2011-07-02/society/20892p2-npo-ustav-azerbajjan>>. [in Russian]
10. Diligenskij G.G. Suwestvuet li v Rossii grazhdanskoe obwestvo [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://bd.fom.ru/report/cat/socium/d010260>>. [in Russian]
11. Doklad o sostojanii grazhdanskogo obwestva v Rossijskoj Federacii za 2010 god. – M.: Obwestvennaja palata Rossijskoj Federacii, 2010. – 123 s. [in Russian]
12. O IV Grazhdanskom forume Kazahstana [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.nomad.su/?a=3-200911260335>>. [in Russian]

13. Lavrik M.V. Kitajskij put' formirovanija grazhdanskogo obwestva. Pervye shagi / M. Lavrik // Publichnaja politika. – 2007. Sbornik statej / Pod redakciej M.B.Gornogo i A.Ju.Sungurova. – SPb: Norma., 2008. – S. 358. [in Russian]
14. Opal'ko Ju. Rozvitok gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraïni: vidpovidnist' standartam Radi Ćvropi / Ju. Opal'no [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2009/14.htm>>. [in Ukrainian]
15. Bekeshkina I. Postrevoljucijni zmini suspil'noï svidomosti j novi problemi rozbudovi demokratiï ta gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraïni // Ukraïns'ke suspil'stvo 1994–2005. Dinamika social'nih zmin / Za red d. e. n. V. Voroni, d. soc. n. M. Shul'gi. K.: In-t sociologii NAN Ukraïni, 2005. – 578 s. [in Ukrainian]
16. Ukraïna na shljahu do social'nogo zaluchennja: Nacional'na dopovid' pro ljuds'kij rozvitok 2011. – K.: Programa rozvitku OON v Ukraïni, 2011. – 128 s. [in Ukrainian]
17. Dumka gromadjan Ukraïni pro situaciju v kraïni i pidtrimka dij vladi: Rezul'tati sociologichnogo doslidzhennja // Sajt Ukraïns'kogo centru ekonomichnih i politichnih doslidzen' im. O. Razumkova [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=66>. [in Ukrainian]
18. Pres-reliz za rezul'tatami sociologichnogo doslidzhennja „Dumka gromadjan pro stan dotrimannja konstitucijnih prav ta svobod v Ukraïni. – K.: Centr Razumkova. – 14 s. [in Ukrainian]
19. Gromads'ki organizacii v Ukraïni u 2010 roci : stat. bjul. – K. : Derzhavna sluzhba Ukraïni, 2011. – 157 s. [in Ukrainian]
20. Polivoda L. Stan ta dinamika rozvitku neurjadovih organizacij Ukraïni 2002–2010 roki: Zvit za danimi doslidzhennja / L. Polivoda, S. Golota. – K.: TOV „Vidavnichij Dim „KuPol”, 2010.– 118 s. [in Ukrainian]
21. Martinenko O.A. Mizhnarodna donors'ka dopomoga v galuzi prav ljudini: hto e suchasnimi „grandozherami” v Ukraïni? – [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://www.khpg.org/index.php?id=1313426574>>. [in Ukrainian]
22. Chernov V. Sovremennoe ponimanie grazhdanskogo obwestva. – [Elektronnij resurs]. – Dostupnij z : <<http://nmnby.eu/news/analytics/2029.htm>> [in Russian]
23. Goreckij D. Cosmos civilis ili Grazhdanskije gruppy i grazhdanskije organizacii / D. Goreckij, A. Jurov [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <<http://dvizh.org/2009/06/17/1574>>. [in Russian]
24. Atlas grazhdanskih iniciativ v Ukraine: opyt regional'nyh partnerov programmy „Grazhdanskije iniciativy v Vostochnoj Evrope” 2004–2007 g.g. – Chernigov: Centr gumanisticheskij tehnologij ALAHAR, 2008. – 113 s. [in Russian]
25. Sociologija: Jenciklopedija / Sost. A.A. Gricanov, V.L. Abushenko, G.M. Evel'kin, G.N. Sokolova, O.V. Terewenko. – Mn.: Knizhnyj Dom, 2003. – 1312 s. [in Russian]
26. Dobren'kov V.I. Fundamental'naja sociologija: V 15 t. T. 15: Stratifikacija i mobil'nost' / V. Dobren'kov, A. Kravchenko. – M.: INFRA-M, 2007. – 964 s. [in Russian]

27. Bekeshkina I. Chleny gromads'kyh ob'jednan' jak osoblyva social'na grupa // Ukrai'ns'ke suspil'stvo 1992–2008: sociologichnyj monitoryng / Za red. d. ek. n. V. Vorony, d. soc. n. M. Shul'gy. – K. : Instytut sociologii' NAN Ukrai'ny, 2008. – S. 382–395. [in Ukrainian]

Отримано 28.11.11

В.А. Головенько, канд. полит. наук

ВОЗМОЖНОСТИ ВЛИЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИЙ ГРАЖДАНСКОГО
ОБЩЕСТВА НА ТРАНСФОРМАЦИЮ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ,
СОЦИАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ УКРАИНСКОГО СОЦИУМА

В статье определены возможности влияния организаций гражданского общества на трансформацию социальной мобильности. Проанализировано, как членство в таких организациях влияет на формирование политической культуры граждан. Показано, что даже в условиях недоразвитого гражданского общества современной Украины, членство в его организациях позитивно влияет на трансформацию политической культуры, социальной мобильности социума.

Ключевые слова: гражданское общество, организации гражданского общества, политическая культура, социальная мобильность.

Golovenko V.A., Candidate of political sciences

POSSIBILITIES OF INFLUENCE OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS
ON POLITICAL CULTURE TRANSFORMATION, SOCIAL MOBILITY OF
UKRAINIAN SOCIETY

The article defines the possibilities of influence of civil society institutions on social mobility transformation. Is analyzed, how membership in such organizations affects the formation of political culture of citizens. It is shown that even in conditions of underdeveloped civil society of modern Ukraine, membership in its organization has a positive effect on the transformation of political culture, social mobility of society.

Key words: civil society, civil society institutions, political culture, social mobility.